

PAÍS BARROC, 6

EN TERRA ESTRANYA

Raül Garrigasait

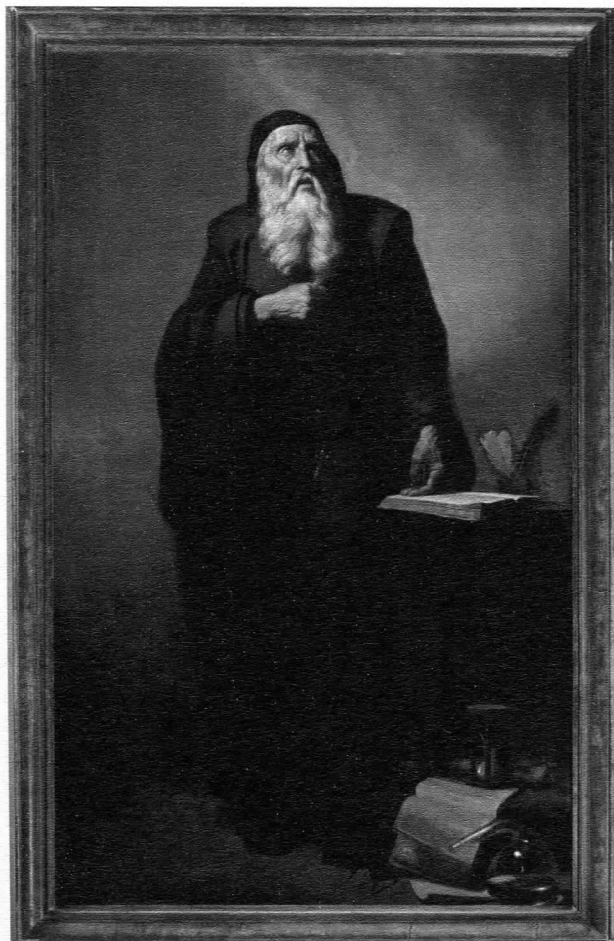
M' adono que, de la pasta espessa de la memòria, procuro fer-ne talls nets que transmetin una sensació d'evolució i coherència. Com si hi hagués un temps i un espai absoluts, i dins de cada tall de consciència un punt solitari es desplaçés a una velocitat constant per anar d'un lloc a un altre i, com a molt, un cop assolida la meta, aparegués un altre punt que fes un altre desplaçament autònom i ben endreçat, sempre en una successió cronològica rigorosa. Però dins de la memòria tot passa alhora, com en una festa nocturna i ètica. Les pors i els desitjos s'hi barregen. Les èpoques són totes la mateixa. La destinació pot ser el començament o un lloc de mala mort perdut allà al mig, d'on passes de llarg sense ni girar-te. I diem que tornem enrere, però en realitat anem endavant en la fabulació dels records, i és en aquest avançar que tenim la intuïció de tocar alguna cosa real.

Faig com si tornés enrere per intentar empènyer un altre punt en línia recta, un punt que hi era sempre, a la vora o per sota de la música, omplint l'adolescència i les seves fantasies, tot i que em semblava secundari: la literatura. Com més s'anava tancant el camí de la música, més s'obria aquest altre. No sé ben bé què va fer de desencadenant. A casa meva ningú —quan dic ningú vull dir cap viu i cap mort que recordéssim— no s'havia dedicat mai a res que tingués a veure amb la paraula escrita. En canvi, com en moltes cases de l'època, hi havia uns quants llibres. Volums vells i castellans de quan el meu pare feia el batxillerat, col·leccions imponents publicades per Enciclopèdia Catalana, algunes lectures escolars obligatòries dels meus germans. Eren llibres que no obria mai ningú, però ocupaven prestatges ben visibles i estaven aureolats de respecte. Representaven alguna cosa important, encara que no se sabés quina. L'atmosfera familiar em va transmetre la idea que si volia fer alguna cosa que valgués la pena havia d'endinsar-me en aquells volums. A l'institut vaig aprendre que tots estaven connectats i dialogaven o es barallaven entre ells, i que alguns tenien més categoria que els altres i es mereixien que els llegís primer. És com si a la vida no hagués fet res més que prendre'm seriosament aquella sensació de reverència. Llegir era una manera d'omplir-la de

sentits, o potser simplement de sentir-la una mica més fonda. De vegades els camins que ens semblen més individuals, més diferents dels que han pres els nostres avantpassats i la gent del nostre voltant, en realitat no són altra cosa que una intensificació de les creences que ens han encomanat.

Aleshores s'ajuntaven el primer aprenentatge realment conscient de l'idioma i el descobriment dels primers llibres que no oblidava de seguida. Més que lectures completes, recordo la visió d'illots exòtics. Els versos de Josep Carner em provocaven incredulitat. El seu llenguatge semblava més meu que les paraules que deia jo, però alhora sonava desconcertant. Llegint-lo em sentia desplaçat: era com si la meua llengua fos estrangera; era com desaprendre la meua vida, les paraules que havia dit sempre, i veure-les primigènies i radiants. No sé si m'exaltava més pel que entenia o pel que no entenia. No eren textos fàcils: si m'hi acostava, també era perquè d'algun lloc havia adoptat una disposició d'esperit particular. Suposo que és d'aquelles fatalitats que et defineixen: davant la dificultat, o fas un acte de confiança en el sentit o fas una ganyota de menyspreu. Insistent, insistent, alguns d'aquells poemes se'm van ficar dins la memòria, sobretot els més concisos, com «Retorn d'un vell», que parlava de fer-se estranger i no poder tornar al lloc natal, o «Obsessió lunar», música que unia la lluna, el mar, el rierol, la rosada i els ulls d'un suïcida en una significació densa com una poció màgica.

Ramon Llull, el *Llibre de meravelles*, era un altre d'aquells illots, el meu primer contacte amb el passat medieval de la meua llengua. M'hi enfrontava tot sol i amb les úniques ajudes de la curiositat i una edició groga i atapeïda de la MOLC que semblava pensada perquè ningú no s'atrevís a llegir-la. El pròleg presentava un home «en tristícia i en llanguiment» que estava «en estranya terra», i que «fortment se meravellava de les gents d'aquest món com tan poc coneixien e amaven Déu». El meu desconeixement del català antic era una font d'insinuacions. Per mi meravellar-se volia dir admirar-se de coses prodigiosament belles, no pas estranyar-se davant un desordre dolorós, però m'adonava que el llibre parlava d'un món capgirat, d'un home que «plorava e planyia» i

Ricard Anckerman, *Retrat de Ramon Llull*, c. 1870. (Ajuntament de Palma)

explicava al seu fill Fèlix que «quaix morta és saviesa, caritat e devoció», i l'exhortava així: «A meravellar te convé on és caritat e devoció anada. Ve per lo món e meravella't dels hòmens per què cessen d'amar e conèixer Déu», i el noi se n'anava i «meravellava's de les meravelles que són en lo món». I el primer episodi explicava que una pastora molt devota no tenia por d'estar-se sola al bosc perquè confiava en Déu, però després un llop la devorava, i Fèlix dubtava de Déu i el seu ordre; més endavant un ermità li explicava una història d'un palau que havia sigut abandonat perquè hi havia entrat una serp, i li deia que el bé era l'ésser i el mal el no-ésser, i li feia discursos sobre la temptació del diable, sobre les ganes de viure dels qui no creuen en Déu i de les ganes de morir dels qui hi creuen, i a mitja conversa entre ells apareixia una altra serp que espantava el noi. Les històries s'anaven entrelaçant, cadascuna com un reflex deformat de les anteriors; jo perdia el fil i ja no sabia què es volia justificar; em quedava meravellat d'aquella exuberància narrativa que semblava errar sense destinació per una terra estranya. És la sensació que sempre he anat tenint amb

Llull i que em fa estimar-lo tant. Parteix d'un ordre absolut, d'un fonament de principis eterns i convertibles, múltiples i unitaris; de les xifres exactes que ho jerarquitzen tot, el dotze, el deu, el nou, el quatre dels elements i el tres de les persones divines; arriba a creure que la trinitat és a tot arreu, dins de cada os, dins de cada fulla, dins de cada tros de terra agromollada. Però alhora no pot reprimir la dèria de fabular i fabular, de complicar les històries i els encaixos, d'explicar relats que s'engalzen sense mesura i que voldrien exemplificar aquell ordre lluminós però sovint el fan trontollar o el cobreixen d'obscuritat. I a estones sembla que Llull s'adoni d'aquestes contradiccions i hi continuï treballant amb alegria, que la passió d'escriure i lligar moments inconnexos sigui massa forta i s'hi acabi abandonant per sentir-se lliure. I després d'erigir les catedrals teològiques, les teories metafísiques del llenguatge, el foll il·luminat es torna a fixar en la caritat baixa i popular, en una dona vella que no sap res de teologia i s'aferra a un sant de fusta o s'imagina Déu com un malalt que cal cuidar, i resulta que els edificis majestuosos no són res al costat d'això. Llull juga a crear una perplexitat que sembla més alta que totes les raons.

Els escriptors vius que llegia enraonaven amb aquests morts. Josep Palau i Fabre, tot i que no sabia ben bé si m'agradava, em feia pessigolles amb el seu gest revoltat i els seus entusiasmes anàrquics. Els *Quaderns de l'alquimista* m'ensenyaven que es podia escriure sobre qualsevol cosa i de qualsevol manera. Explicaven que Llull, autor matinal, es llevava en cada obra, refeia el món en cada començament de llibre, i Palau mateix es mirava el món amb uns ulls aurorals, d'una innocència productiva.

Aviat vaig anar a parar a Pere Gimferrer, al seu assaig *Tàpies i l'esperit català*. De pocs llibres puc dir que m'hagin obert els ulls com aquell. Era una prosa seriosa, però no acadèmica; no gastava un argot autoreferencial per a especialistes, però tampoc no feia divagacions líriques d'aquelles que transformen tots els objectes en la mateixa pasterada uniforme i llefiscosa. Hi descobria un rigor febrós, una indagació que no cedia a cap altre fetitixisme que el de la il·luminació de l'art. Tot i que jo encara no havia vist cap obra original de Tàpies, en aquell text se'm presentava com un artista meditatiu, situat davant les temptacions de l'absolut: pintava pel desig d'anul·lar les confusions que separaven l'individu de si mateix i del cosmos, explorava el visible com a metàfora de l'invisible i donava voltes i més voltes al misteri de la matèria, i per això acollia amb reverència tots els esquitxos de la pintura i les destrosses casuals, com una revelació.

Però per mi l'interès d'aquell llibre no era ben bé que m'expliqués secrets de Tàpies —al capdavant, l'edició que feia servir no tenia reproduccions—, sinó la tradició que em posava davant els ulls. Gimferrer em descobria una línia mig amagada sota el tòpic del seny català, una línia que unia Ramon Llull i Arnau de Vilanova amb Gaudí, Foix i Miró, i que també incloïa el barroc de Francesc Fontanella i del pintor Francesc Ribalta (que era solsoní i donava nom al meu primer institut). Era la línia que recreava una vegada i una altra el mite de Prometeu, el tità que indaga l'ocult, es rebel·la i cau i es torna a alçar per tornar-lo a indagar, i que fa trontollar l'ordre solar de Zeus perquè sap el secret que el pot ensorrar per sempre. Aquesta tradició, si havia entrat a les escoles, era només per la via de les etiquetes amansidores, i per això calia redescobrir-la una vegada i una altra. Se m'hi afegien les imatges del barroc popular que havia vist a la comarca, exvots grotescos i dauradures excessives, caps d'àngel multiplicats que semblaven restes d'un extermini. Gimferrer invocava una continuïtat sempre a punt de trencar-se entre cataclismes, però que era en si mateixa una celebració de la vida que perdura sencera, amb la llum i la bestialitat.

Això ho llegia a finals dels noranta, quan la història s'havia acabat i aquí vivíem sota dos mecanismes

complementaris d'empetitiment, entre els sermons pujolistes i la taula rasa socialista. Hi havia els símbols d'un costat i de l'altre, que eren com grans lones que servien per tancar horitzons. El llibre de Gimferrer les estripava. Aquella tradició subterrània, conflictiva, arrelada i universal, em va semblar un eixamplament de l'esperit. No tenia la sensació de mirar enre ni de fer arqueologia: d'aquell món que havia perviscut de miracle, en treia una estranya exaltació, una mena d'instint que em cridava a obrar. Parlar l'idioma que m'hi connectava, tenir-lo per fer-ne el que volgués, per escriure'l i tot, era un privilegi. Sempre més ho he sentit així.

Quan aprenem la llengua a l'escola la veiem des de fora, com una terra estrangera. En veiem les regularitats i els petits grumolls que en bomben la superfície, la llunyania d'algunes paraules, l'estranyesa d'allò que no diem i hauríem de dir, o que diem i no hauríem de dir. La gramàtica és una manera d'estranyar-se. D'istiu a estiu, de minjar a menjar, d'empenyar a empènyer, de traspassar a ensopegar, de vec a veig. Així, almenys, és com ho podia viure algú com jo que havia rebut a casa un català oral felicitament salvatge, anterior a l'escola i als mitjans de comunicació i a cap preocupació gramatical. I s'hi afegien les

Antoni Tàpies, a l'esquerra, i Pere Gimferrer, en un acte públic al Palau de la Generalitat.

Vaig començar a fer provatures d'escriptura, intents de poema, tots uniformement mediocres, i també algunes prosas de la mateixa qualitat. Sense res a dir, em dedicava a allò com un joc amb paraules boniques, que volia dir estranyes. Creia que la literatura era triar les paraules com un antiquari, que hi havia alguna cosa valuosa en les paraules en si mateixes. Creia que un text era més bo si hi havia més paraules excèntriques o arcaïques o rurals. Creia que l'artificiositat era el quid de la literatura. Escrivia sense escoltar-me i sense haver escoltat els altres.

sensacions més malenteses de les meves lectures, les que se centraven en l'epidermis de les paraules: tot aquell formigueig lèxic que em semblava valuós perquè no l'entenia. Potser no entendre és el combustible de l'adolescència.

Sobre aquesta base vaig començar a fer provatures d'escriptura, amb penes i treballs. Eren intents de poema, tots uniformement mediocres, i també algunes prosas de la mateixa qualitat. Sense res a dir, em dedicava a allò com un joc amb paraules boniques, que volia dir estranyes. Podria fer la llista dels meus errors fundacionals. Creia que la literatura era triar les paraules com un antiquari, que hi havia alguna cosa valuosa en les paraules en si mateixes. Creia que un text era més bo si hi havia més paraules excèntriques o arcaïques o rurals. Creia que l'artificiositat evident

era el quid de la literatura; que per explicar una cosa calia, primer de tot, demostrar que es feia en un llenguatge selecte o estrafolari. Escrivia sense escoltar-me i sense haver escoltat els altres.

En el fons, gairebé res del que llegia no era d'aquesta mena. Lull és el rigor del llenguatge mínim necessari, exacte en els raonaments i concís en les metàfores. El Gimferrer assagista, tot i la seva exuberància, estava orientat a explicar una obra pictòrica i fer emergir una tradició. Però m'impregnava alguna cosa ambiental, una mena de concepció lexicogràfica de la literatura: la idea que els llibres són bons segons la quantitat de paraules que salven. Potser era una rêmora de la tradició jocfloral, o de la cultura del resistencialisme antifranquista. Jo hi insistia una vegada i una altra.

Amb aquells textos que no valien res alçava un mur entre la meva experiència i el llenguatge. Era un mur alt i opac. A un costat, un cúmulo de coses que no tenien dret a les paraules; a l'altre, construccions lingüístiques que m'entretenien. Potser tot allò anava bé per posar un peu al coll al narcisisme de l'experiència. Potser servia per fer dits, com un músic que toca escales avorrides per poder tocar sonates més endavant. El mur també volia dir que en el fons les paraules escrites no eren rellevants en el meu món, i que el meu món no era prou interessant per entrar als llibres. El mur era tan evident que algun dia caldria enderrocar-lo.

Durant l'adolescència aprenem moltes més coses de les que assimilem. Hi coincideixen moments irreconciliables: llegim llibres que ens deixen de pedra i continuem escrivint com si no els haguéssim llegit. Hi ha coneixements que queden en reserva, a l'espera d'un desencadenant, que potser ni tan sols serà un fet, potser només serà el temps necessari per a la sedimentació.

En reserva hi havia la possibilitat d'enderrocar el mur i començar a passejar entre ruïnes esplendoroses, amb paraules per dir-les. Hi havia la possibilitat de reconnectar, algun dia, l'estètica i el coneixement, com feien Lull i Gimferrer. Hi havia la possibilitat de travessar la gramàtica i tornar a entrar dins aquesta cosa inestable i bellugadissa que és el llenguatge, de relligar-lo amb els gestos, amb els accents, amb les respiracions; de travessar també l'estrangeria de la llengua i redescobrir-la en els llocs, en l'arrelament i en les formes de dominació; d'adonar-se, després d'haver-ho llegit centenars de vegades, que l'universal és el concret i que veure's des de fora és l'única manera de veure's per dins; la possibilitat de parlar realment des d'una continuïtat que és com una bèstia primigènica, com un drac o una serp, que es recargola i s'estira i fa por perquè té verí, que hiverna i s'alça enfurismada i fa tremolar els fonaments dels edificis, la bèstia reconseguida que no mor mai. ■